

Žaža, Stanislav

Konfrontační pohled na češtinu a ruštinu se zřením k vlivu latiny

Sborník prací Filozofické fakulty brněnské univerzity. A, Řada jazykovědná. 1999, vol. 48, iss. A47, pp. [175]-183

ISBN 80-210-2098-9

ISSN 0231-7567

Stable URL (handle): <https://hdl.handle.net/11222.digilib/101528>

Access Date: 30. 11. 2024

Version: 20220831

Terms of use: Digital Library of the Faculty of Arts, Masaryk University provides access to digitized documents strictly for personal use, unless otherwise specified.

STANISLAV ŽAŽA

KONFRONTAČNÍ POHLED NA ČEŠTINU A RUŠTINU SE ZŘENÍM K VLIVU LATINY

1. Při konfrontačním popisu současných jazyků nalézáme mnohdy mezi dvěma blízkými jazyky závažnější i méně závažné difference, jejichž příčiny si buď neuvědomujeme, nebo které zůstávají mimo zorné pole našeho zkoumání. Jedním z důležitých faktorů, jímž lze mnohé z těchto jevů objasnit, je mimo jiné i vliv jiných jazyků, které mohly při vývoji porovnávaných jazyků působit a které tu zanechaly více či méně znatelné stopy. Takovými jazyky jsou především jazyky těch etnických společenství, s nimiž příslušníci daného národa přicházejí historicky do ekonomických, politických i kulturních kontaktů. Jde hlavně o jazyky geograficky blízkých, ale i vzdálenějších národů, ať již geneticky příbuzné, nebo nepřibuzné, a zvláště pak o ty jazyky (tzv. světové), jejichž nositelé podstatně zasahují do společenského vývoje. Sem lze zařadit také jazyky, které se rozhodujícím způsobem obecně podílely na vzniku a vývoji evropské kultury, totiž jazyky antické — starou řečtinu a latinu. Doba, míra a oblasti působení těchto vlivů jsou ovšem různé a závisí na historických podmínkách vývoje daných společenství (sr. Lamprecht 1958). Tyto podmínky se často jedny od druhých značně liší; výsledkem jejich odlišného působení mohou proto být i dosti značné strukturální difference mezi jazyky, které jsou jinak blízce příbuzné, např. čeština a ruština.

Pokud jde o češtinu, patří k jazykům, které zde zanechaly své stopy, především němčina, v pozdějších obdobích pak další jazyky západoevropské, hlavně angličtina a francouzština, posléze pak i sama ruština. (O působení němčiny na češtinu, které bylo zdrojem různých strukturálních rozdílů mezi češtinou a ruštinou, sr. např. Zimek 1996, Žaža 1996, 1998.)

Ve vývoji ruštiny se ovšem trvale nejvýrazněji projevuje vliv církevní slovanštiny (a jejím prostřednictvím staré řečtiny), vedle toho však do ní zasahovaly více či méně i vlivy sousedních jazyků slovanských: ukrajinštiny, běloruštiny, polštiny; i neslovanských: řečtiny byzantského období, jazyků turkotatarských, skandinávských; zejména od 16. stol. pak také jazyky západoevropské; z nich vedle němčiny a holandštiny nejsilněji francouzština a nověji i angličtina (sr. Mrázek-Popova 1988, 102 n., Hüttl-Folter 1996).

V historickém vývoji češtiny i ruštiny nalézáme samozřejmě i dědictví obou antických jazyků, ovšem v různé míře a v různých jazykových rovinách. V češtině (a podobně i v polštině) jako v jazycích s nejstarší spisovnou tradicí se uplatňoval podstatnou měrou vliv latiny, a to po celá staletí, jako jazyka sloužícího náboženství, vědě, administrativě i původní literární tvorbě a korespondenci (sr. např. Šlosar-Večerka 1982). Úkolem této naší stati je všimnout si tohoto působení a snažit se osvětlit některé strukturální diference mezi češtinou a ruštinou, které lze právě těmto vztahům přiřít. Neklademe si tu za cíl detailní popis historických procesů, i když se samozřejmě náš výklad o něj opírá (v oblasti syntaxe jde v tomto směru především o fundamentální stati J. Bauera, od jehož odchodu uplynulo v tomto roce právě 30 let). V našem článku máme v úmyslu pokusit se jen o postižení výsledných změn z hlediska synchronního.

2. O vztahu latiny k oblasti fonické stavby češtiny a ruštiny lze mluvit jen z hlediska toho, jak se v obou jazycích reflektují lexikální jednotky latinského popř. latinsko-řeckého původu. V češtině se mj. na rozdíl od ruštiny nepřizpůsobila výslovnost těchto slov, odrážející historické zvláštnosti pozdního, až středověkého úzu, domácím zákonům korelace měkkosti/tvrlosti v případech *d/d'*, *t/t'*, *n/n'*, a to ani tam, kde jde již o slova více méně zdomácnělá; sr. *diktátor* × *диктатор* [d'i], *titul* × *титул* [t'i], *ceremonie* × *церемония* [n'i] aj. Naproti tomu se shodně v obou jazycích podobná slova podřídila beze zbytku domácím zákonitostem přízvukovým. Různomístnost přízvuku v ruštině ovšem nezřídka působí, že se přízvuk ruský může proti češtině okazionálně shodovat s původním přízvukem latinským, sr. např. *sekunda* × *секунда*, *restituće* × *реституция*, *transformátor* × *трансформатор* aj. Konečně pokud jde o (fonologickou) kvantitu, je ruština mimo hru, kdežto latina shodně s češtinou tuto kvantitu rozlišuje, a proto se zde v podstatě oba jazyky ve výslovnosti dlouhých/krátkých samohlásek shodují, ovšem až na některé výjimky, např. l. *imperium* × č. *impérium*, *medium* × *médium*, *pater* × *páter*; l. *collēga* × č. *kolega*, *cōnspectus* × *konspekt* a n. j.

3. Samostatnou kapitolu představuje úloha latiny při konfrontaci češtiny s ruštinou v oblasti slovní zásoby. Latinizmy byly hojné v době vzniku a v počátcích vývoje spisovné češtiny a v obdobích, kdy se spisovný jazyk vzdaloval od mluvené řeči a vyvíjel se autonomně, ale v obdobích demokratizace jazyka se jich čeština zase vzdávala nebo je omezovala (sr. Bauer 1972, Šlosar-Večerka 1982, Havránek 1936). Pro rozsáhlost diferenční problematiky slovní zásoby (věnujeme jí pozornost jinde, sr. např. Žaža 1991) se zde omezuje jen na několik poznámek. Z nejstarší doby má čeština slova latinského původu souvisící s odlišnou náboženskou a církevní tradicí, která ruština buď nezná vůbec, nebo jsou v ní jen okrajová, např. *klášter* (< *claustrum*) × *монастырь*, *kostel* (< *castellum*) × *цѣрковь* (× *костѣл*, katolický kostel'), *mše* (< *missa*) × *литургия*, *obédňá*, *misál* × *служѣбник*, *ornát* × *рѣза*, *облачѣние*, *pašije* (< *passio*, utrpení') × *страсти Христóвы*, *pohan* (< *paganus*, venkovan') × *язычник*, *celebrovat* × *служить*, *ministrovat* — *прислуживать* aj. V pozdějších obdobích, hlavně pak počínaje 16. stoletím, proniká vlivem západoevropských jazyků řada slov s latinskými (a řeckými) kořeny i do ruštiny a mnohá

z nich, i uměle vytvořená, fungují dnes v obou i v dalších jazycích jako internacionalizmy, sr. *globus* — *глобус*, *kandidát* — *кандидат*, *prezidium* — *президиум*, *exkurze* — *экскурсия*, *sponzor* — *спонсор*, *procesor* — *процессор*, *kalkulace* — *калькуляция*, *reexportovat* — *реэкспортировать* a mn. j. (sr. např. Jiráček 1971, 1986). Přesto však v češtině existuje navíc kolem čtyř set slov latinského nebo latinsko-řeckého původu, více či méně zdomácnělých, která nemají ekvivalent toho druhu v ruštině, např. *demise* — *отставка*, *edice* — *издание*, *eventuálně* — *возможно / может быть / при случае / или*, *fáta* — *слухи / толки / молва*, *familiární* — *непринужденный*, *komplikace* — *осложнение*, *konexe* — *влиятельные связи*, *menza* — *студенческая столовая* (hov. *столовка*), *primář* — *главный врач*, *privátní* — *частный*, *urgovat* — *настоячиво напоминать* a mn. j. (sr. Žaža 1991).

4. Šíře než v ruštině se uplatňuje v češtině vliv latiny při tvoření slov. Čeština totiž využívá i ve vztahu k výpůjčkám svých bohatších derivačních možností, než má ruština, a to tak, že od substantiv latinského původu, popř. internacionalizmů, tvoří pomocí domácích přípon slovesa nebo adjektiva, která nemají v ruštině shodně tvořené protějšky, např. *definice* > *definovat* × *дефиниция* > определять; *expedice* > *expedovat* × *экспедиция* > отправлять; *exemplář* > *exemplární* × *экземпляр* > примерный (наказание); *transfuze* > *transfuzní* (*stanice*) × *трансфузия* > станция переливания крови; lze tu uvést i „latinizmus“ *film* (souvisí s lat. *pellis* ‚kůže‘, sr. šp. *película* ‚film‘) > *filmovat* × *фильм* > снимать (фильм); aj. (sr. Nikitina 1987, 15n.). Na druhé straně ovšem uvedená vlastnost češtiny vede k tomu, že od jednoho domácího slovo-tvorného základu tvoří často dvě, tři... domácí pojmenování, kdežto ruština zde sahá po latinizmu (internationalizmu), např. *země* > *území* × *земля* > территория; *poledne* > *poledník* × *полдень* > меридиан; *řeč* > *řečník* × *речь* > оратор; *právo* > *právník/ právnička* > *právnícký* × *právo* > юрист / юрист > юридический apod. (sr. Chlupáčová 1974, 199n.).

5. Pokud jde o jevy morfologické, lze vztah latiny k češtině a k ruštině pozorovat především zase na samotných lexikálních jednotkách latinského původu. Mezi oběma jazyky jsou tu dost patrné rozdíly. Čeština při zařazování substantivních latinizmů do deklinačního systému ve větší míře (i když ne zcela důsledně) reflektuje latinské paradigma; sr. např. u maskulin na *-us*, *-ius*: *realizmus*, *-tu*; *purizmus*, *-zmu*; *lapsus*, *-psu*; *kázus*, *-zu*; *nonius*, *-nia*; *Vergilius*, *-lia*, kdežto ruština deklinaci těchto substantiv zcela zdomácnuje, ať již se zachováním původní latinské koncovky (*кázус*, *-зуса*; *ляпсус*, *-суса*; *нониус*, *-уса*) nebo s jejím vynuštěním (*реализм*, *-зма*; *пуризм*, *-зма*; *Вергилий*, *-лия*). Výrazný rozdíl představuje rodová charakteristika substantiv: čeština zde důsledněji zachovává původní rod latiny (podobně je tomu ovšem i u přejímání z jiných jazyků), kdežto v ruštině rozhoduje o rodovém zařazení princip morfolo-gický: podle něho např. substantiva *плénum*, *-ума*, *реферéндум*, *-ума*, podobně *президиум*, *вакуум*, *аквариум*... a také *санатори́й*, *герба́рий*, *морта́рий*, *крематори́й* ap., ač v latině neutra, patří všechna v ruštině k maskulinům, protože končí na tvrdou souhlásku nebo na [-j]. Některá z po-

dobných původních neuter přijala v ruštině (zčásti jistě pod vlivem latinského plurálu na *-a*) rod ženský, např. *ві́за, да́та, привіле́гія, стипендія, нубліка, аудиторія, обсерваторія...* (podobnému osudu se ostatně neubrání ani čeština, sr. *laboratoř* < *laboratorium, observatoř, digestoř, konzistoř, oratoř* ‚modlitebna; chrámový balkon‘ × *oratorium* ‚duchovní skladba‘). I latinská feminina na *-tas* (*facultas, universitas, auctoritas...*) si v češtině rod podržela: *fakulta, univerzita, autorita...*, kdežto v ruštině jejich mužský tvar *факультет, университет, авторитет...* ukazuje na prostřednictví němčiny (*Fakultät, Universität...*). Latinská feminina na *-io* mají v češtině zpravidla zakončení *-e*, např. *komise* (< *commissio*), *rezoluce, redakce...*, proti *-ie* od substantiv na *-ia* (většinou původem řeckých), např. *demokracie* < *δημοκρατία, analogie, leukemie, terapie...*; v ruštině je všude jednotně *-ia*: *комісія, резолюція, редакция, демократія, аналогія, лейкомія, терапія...*

6. Dlouhodobé působení latiny se nicméně projevilo i ve vlastním jazykovém vývoji češtiny a přispělo zde především k obohacení soustavy slovesných tvarů. Nejvýraznějším dokladem toho je vznik a vývoj opisného pasiva typu *jsem chválen/bit*, tj. formy s pasivním participiem nedokonavého slovesa na *-n/-t*, která se vřadila (pevněji až v 17. — 18. stol.) do systému slovesných tvarů jako tvar vyjadřující pasivní děj, tj. odpovídající latinskému *laudor/verberor*. Podobně je tomu v dalších jazycích, v nichž se výrazně uplatnil vliv latiny, a to v ostatních jazycích západoslovanských a zčásti v slovinštině i v srbštině/charvátštině (sr. Havránek 1937, II 121n.). Ruštině tento tvar s nedokonavým pasivním participiem chybí; ve 3. os. lze na jeho místě užít pasiva reflexivního (*дѣмъ је ставѣн — домъ стрѡбится*), v 1. a 2. os. však pasivní význam koliduje s vlastním významem reflexivním (*я хвалюсь/бѣюсь*), proto se jako ekvivalentu užívá konstrukce aktivní: *Меня, тебя хвалят/бьют*. Opisný tvar formálně blízký českému, totiž spojení *быть* + participium na *-м* (*кни́га чита́ема, учени́к хвали́м*), je silně knižní a pro 1. a 2. osobu zcela neobvyklý.

Jiným morfologickým jevem padajícím na vrub působení latiny je existence dvojího kondicionálu (přítomného a minulého) v češtině na rozdíl od jediného tvaru v ruštině: *psal bych, byl bych* (*бывал*) *psal* × *я писал бы*. K diferenciaci časové platnosti tvarů, v staré češtině významově přesně nerozlišených, dochází až v období humanismu, kde se jich využívá v složitých typech souvětí při překladech latinských konjunktivů (zvláště imperfekta a plusquamperfekta) i v původních textech. Nová spisovná čeština rozdíl v užití obou tvarů — přítomného i minulého — kodifikovala, ale mluvenému jazyku a dialektům je minulý kondicionál cizí. V ruských památkách minulý kondicionál dosvědčen není; jednotný tvar s částicí *бы* (jako pozůstatkem aoristu) se vyskytuje už od 14. stol.

Zčásti podobný osud jako minulý kondicionál měly v češtině i tvary indikativu plusquamperfekta (*byl jsem psal*), které však z novějšího úzu vymizely, a futura exakta (*буду umřel*), které se do nové doby nedochovaly vůbec (sr. Lamprecht-Šlosar-Bauer 226). V ruštině plusquamperfektum i vzácně se vyskytující futurum exaktum zaniklo v 16. stol. Pozůstatkem plusquamperfekta je částice *было* v konstrukcích typu *Я хотѣл было уйтѣ (ужъ ужъ jsem chtěl odejít), да раздумал* (sr. Russkij jazyk 211).

7. Výrazně se vliv latiny na rozdíly mezi češtinou a ruštinou projevuje v syntaxi, a to v několika směrech: v užívání konstrukcí s jmennými tvary slovesnými, v některých větných typech a ve slovosledu.

Participiální konstrukce jsou historicky vlastní češtině i ruštině podobně jako i jiným slovanským jazykům. Pestrý repertoár jmenných konstrukcí, jimiž oplývaly antické jazyky, zvláště řečtina, se však prostřednictvím staroslověnštiny promítl spíše do (spisovné) ruštiny, v níž žijí — ve srovnání se současnou češtinou vcelku bez omezení — přechodníky (*говоря, придя, толкнув/ши*) i participia dalších typů (*говорящий, толкнувший; читаемый, открытый*). V češtině se vlivem latiny přechodníky staly zvláště za humanizmu oblíbeným prostředkem, často užívaným ve složitých větných konstrukcích a periodách. V souvislosti s tím byly také postulovány kongruentní tvary přechodníku, což vyústilo v jejich pozdější normování J. Dobrovským a po něm J. Gebauerem (rozlišení rodu a čísla; pravidla konsekvence přechodníku a určitého tvaru slovesa, sr. Havránek 1936, 55). V ruštině k žádné podobné modifikaci nedošlo.

V češtině se v podstatě nerozvinulo absolutivní užití participia — tzv. genitiv nebo dativ absolutní jako ekvivalent latinského ablativu absolutního: *sedecím jedenásti učenníkóm zjevil se jim Ježíš* (EvOl). V staré ruštině se poněkud výrazněji uplatnil dativ absolutní jako protějšek stsl. dativu a řec. genitivu absolutního, např. *Завтра же, солнцю въсходящю, вънидоша въ святую Софию* (Новг); jako přežitek se zde tyto konstrukce udržely až do 18. stol. Sr. ještě u Lomonosova *Бывшу мнѣ на морѣ, восстала сильная буря* (Mrázek-Popova 1988, 94).

8. Výsledkem dosti složitých procesů je v češtině i v ruštině současný stav konstrukcí obsahujících infinitiv. V obou jazycích existují infinitivní konstrukce domácího původu. V současné ruštině žije několik jejich typů, jejichž obdoby v češtině zanikly nebo jsou zcela archaické, např. infinitivní věty s významem nutnosti (sr. Hrabě 1968, 351): *Мне комнату убирать — мнѣт jest s tohoto světa* snít (Hrad); konstrukce s infinitivem účelovým nebo zřetelovým: *Купи коробку класть карандаши — взат...pytel penězóm klásti* (Brig); *Уже темно читать — еž сѣ je рѣкно* podívat (Štít) — *Сил не хватáет с ним спорить — nedostává se tomu mlýnu* mléti pšenice (Chelč). I v jiných případech převažuje v ruštině infinitiv nad jinými prostředky českými, sr. např. *Она согласилась поехать* × *Souhlasila, že pojede*; *Отец вернулся* взять *портфель* × *Otec se vrátil* pro aktovku aj. Naproti tomu se v češtině ujal už od 16. stol. duplexivní (doplňkový) infinitiv v konstrukci známé v latině jako akuzativ (popř. nominativ) s infinitivem: *vidím tě odcházet, slyším Evu zpívat* apod. V současnosti se klade omezeně jen po slovesech smyslových vjemů *vidět, zřít, slyšet* a jejich dokonavých protějšcích (nikoli po slovesech obdobného významu obsahujících sémantický rys 'úmysl', tj. *pozorovat, dívat se, poslouchat, naslouchat...*) ve spojení s plnovýznamovým infinitivem (*psát, zpívat, pracovat...*) a také po slovesech typu *najít, nalézt, zastihnout* (*našli kabelku ležet na chodníku*). Spojení verba sentiendi et dicendi s akuzativem (nominativem, instrumentálem) a spojona *být* + jmennou částí predikátu, vzniklá a s oblibou

užívaná v období humanizmu i později, typu *viděl jej nepřítele svého býti* (Kom), *nejsúce zdají se sobě býti moudří* (Adam), se neudržela. V protikladu k jinak bohatému repertoáru infinitivních konstrukcí ruština žádné z těchto typů akuzativu s infinitivem nezná. Naopak odráží se v ní konstrukce blízká typu v češtině dávno zaniklému, totiž spojení slovesa smyslového vjemu + participia: *я видела Ирину уезжающей/уезжавшей, мы слышали его в своей комнате ругающимся/ругавшимся*, sr. *kdýž svého kněze za železným stolem jedúc uzřiete* ‚uzříte jíst‘ (Dal); *kdýž tě slyší křičiec* ‚slyším křičet‘ (Plankt).

Infinitiv v uvedené konstrukci akuzativu s infinitivem byl často nahrazován vedlejší větou obsahovou. Výsledkem této náhrady je v češtině vznik nového typu podřadného souvětí — souvětí s vedlejší větou duplexivní (doplňkovou), např. *Viděla jsem Pavla, jak odchází na nádraží; Petr slyšel sestru, jak se s někým baví*. V ruštině, postrádající vazbu akuzativu s infinitivem, nemohl přirozeně ani tento typ vzniknout. Ekvivalentem doplňkové věty je v ní proto věta předmětová: *Я видела, как Павел уходит на вокзал; Пётр слышал, как сестра с кем-то разговаривает*.

9. Vliv latiny se uplatnil i při vývoji jiných typů českého souvětí (sr. Bauer 1960; 1972), ale výsledků se do současného jazyka dochovalo poměrně málo.

V oblasti souřadného souvětí se za napodobeninu latinského *non solum — sed etiam* pokládá dvojitá stupňovací spojka *netoliko/nejen — ale i / nýbrž i*, ta má ovšem vzor v řeckém *ου μονον — αλλα και* a odtud se přes staroslověnské *ne тъкъто* (*ne тъčijō*) — *тъ* mohla dostat i do ruštiny: *не только — но и* (sr. Večerka 1984).

V souvětích podřadných se výsledky latinského vlivu projevují nepřimo tím, že došlo k různým modifikacím významu spojovacích prostředků. Tak např. impulsem k diferenciaci českých spojek (*protože* a *neboť*) byla snad existence dvojích latinských příčinných spojek: *quia, quoniam* a vedle toho *nam*. Není také vyloučeno, že latinské vztahné *qui* přispělo jako jednotná předloha k setření původního významového rozdílu mezi *který* a *jenž* a tím i k udržení *jenž* jako varianty ke *který*. V ruštině se zájmeno ekvivalentní českému *jenž* nezachovalo.

Připojení samostatné latinské věty vztahným zájmenem, typu ...*Quod erat demonstrandum*, bylo za humanizmu vzorem pro vznik obratu, který zčásti přežil až do současnosti: [... *došlo tu k jistému snížení inflace.*] *Což je velmi dobrá zpráva, protože...* (Z tisku) Podobné úplné osamostatnění vztahné věty je obrat v ruštině nezvyklý; naproti tomu nepravé vztahné věty typu *Наступили теплые дни, чем все были довольны* jsou častější a mají v ruštině méně knižní ráz než v češtině.

Jedním z velmi výrazných případů působení latiny na češtinu, záměrně uplatňovaným také za humanizmu, bylo nadměrné užívání kondicionálu ve vedlejších větách podle vzoru latinského konjunktivu (zvláště imperfektního a plusquamperfektního). Za pozůstatek toho v současném jazyce lze snad považovat už jen kondicionál v obsahové větě s *že* po záporné větě řídicí: *Nevěřím, že by tu zůstal / že tu zůstane*. V ruštině je tu spojka *чтобы* (tj. vlastně *nikoli что + kondicionál*): *Я не верю, чтобы он остался здесь*.

Druhý z podobných projevů latinského vlivu, totiž latinizovaný slovosled

a větosled, se podařilo v češtině minimalizovat až v druhé polovině 19. stol. Nejtypičtějším jevem bylo v tomto případě koncové postavení slovesa, podporované ve vedlejších větách i vlivem němčiny. Tento slovosled pronikl hlavně prostřednictvím polštiny i do jazyků východoslovanských; ruština se ho však brzy zbavila (sr. Bulachovskij 47). Vlivu latiny lze alespoň zčásti připsat také postpozici shodného přívlastku (charakteristickou mj. pro polštinu). V češtině je tato inverze dodnes typická pro některé tradicionalizmy a pro terminologii přírodovědnou a chemickou; v ruštině je obvyklá méně a v jiných případech (stranou necháváme v obou jazycích případy inventárních seznamů, ceníků apod., kde je inverze vyvolána praktickou potřebou): *písmo svaté* — *священное писание*; *Království české* — *Чешское королевство*; *orel skalní* — *горный орёл*; *hydroxid barnatý* — *ёдкий барит* × *имя существительное, прилагательное...* — *подstatné, přídavné jméno* apod.

Tzv. interpozici slovosled (tzv. обмыкание), v někdejší češtině rovněž oblíbený, je v knižní ruštině značně rozšířen (*принявшие участие в голосовании депутаты*), je zde však spíše odrazem vzoru církevněslovanského (*пришествіи къ нему архіереи*, sr. Večerka 1984, 187).

10. Nabízíme-li čtenáři těchto několik poznámek, jsme si vědomi skutečnosti, že vnější působení nemůže být složkou mající podstatný význam pro vývoj jazyka. Přesto však soudíme, že postižení některých z těchto vlivů může přinést užitečné poznatky pro hlubší poznání jednotlivých jazyků a tím přispět i k obecnější lingvistické problematice.

ZKRATKY

Adam	Daniel Adam z Veleslavína (16. stol.)
Brig	Zjevení sv. Brigity (15. stol.)
Dal	kronika t. ř. Dalimila (14.–15. stol.)
EvOl	evangeliář Olomoucký (14. stol.)
Hrad	rukopis Hradecký (14. stol.)
Chelč	Petr Chelčický (15. stol.)
Kom	Jan Amos Komenský (17. stol.)
Plankt	Plankt Matky božie u Veliký pátek (14. stol.)
Štít	Tomáš Štítý (14. — 15. stol.)
Новг	Новгородская 1-ая летопись по Синодальному списку (13. — 14. stol.)

LITERATURA

- BAUER, J.: *Vliv řečtiny a latiny na vývoj syntaktické stavby slovanských jazyků*. Čs. přednášky pro IV. MSS v Moskvě. Praha 1958, s. 73–95. — Přetištěno v *Syntactica Slavica*. Brno 1972, s. 47–67. — *Vývoj českého souvětí*. Praha 1960. 402 s.
- BĚLIČOVÁ, H. — SEDLÁČEK, J.: *Slovanské souvětí*. Praha 1990.
- BULACHOVSKIJ, L. A.: *К истории взаимоотношений славянских литературных языков*. Известия АН СССР, т. 10, в. 1, 1951, с. 37–49.
- ČESAL, V.: *Русские глаголы, сочетающиеся с инфинитивом*. Sborník Pedagogické fakulty v Plzni. Jazyk a literatura 7, 1967, s. 105–115.

- Gramatika česká Jana Blahoslava*. Ed. M. Čejka, D. Šlosar, J. Nechutová. Brno 1991. 425 s.
- GREPL, M.: *Vývoj spisovné češtiny za obrození a jazyková theorie*. SP FFBU A 6, 1958, s. 74–87.
- HAVRÁNEK, B.: *Genera verbi I., 2*. Praha 1928, 1937. 184 + 201 s.
- : *Vývoj spisovného jazyka českého*. Čs. vlastivěda, ř. 2, Praha 1936, s. 1 — 144.
- HORÁLEK, K.: *Úvod do studia slovanských jazyků*. Praha 1955. 487 s.
- HORECKÝ, J.: *Fonologia latinčiny*. Bratislava 1949. 128 s.
- HRABĚ, V.: *K vývoji jednočlenných infinitivních vět v ruštině a češtině*. Otázky slovanské syntaxe 2, Brno 1968, s. 351–358.
- HÜTTL-FOLTER, G.: *Syntaktische Studien zur neueren russischen Literatursprache*. Wien 1996. 319 s.
- CHLUPÁČOVÁ, K.: *K charakteristice pojmenování v ruštině*. Konfrontační studium ruské a české gramatiky a slovní zásoby. Praha 1974, s. 199–208.
- JIRÁČEK, J.: *Интернациональные суффиксы существительных в современном русском языке*. Brno 1971. 281 s.
- *Morfologie ruského jazyka I. Substantivum*. Praha 1986. 80 s.
- KUNZMANN-MÜLLER, B.: *Acl-Konstruktionen — ein Problem der Germanistik und der Slavistik?* Slawische und deutsche Sprachwelt. Hrsg. W. Gladrow/S. Heyl. Berlin 1996, s. 47–61.
- LAMPRECHT, A.: *K otázce vlivu jazyka na jazyk (na materiálu českého jazyka)*. SP FFBU A 6, 1958, s. 88–93.
- LAMPRECHT, A. — ŠLOSAR, D. — BAUER, J.: *Historický vývoj češtiny*. Praha 1977. 309 s.
- MŘÁZEK, R. — POPOVA, G. V.: *Historický vývoj ruštiny*. 3. vyd. Praha 1988. 162 s.
- NECHUTOVÁ, J.: *Středověká latina*. Brno 1995, 144 s.
- НИКИТИНА, Т.: *Цитатные слова с интернациональной корневой морфемой в русской речи чешских студентов*. Čs. rusistika 32/1987, s. 15–18.
- PORÁK, J.: *Vývoj infinitivních vět sponových v češtině*. AUC, Philologica 16, Praha 1967.
- Русский язык. Энциклопедия*. Moskva 1979. 431 s.
- STECENKO, A. N.: *Исторический синтаксис русского языка*. Moskva 1977. 349 s.
- ŠLOSAR, D. — VEČERKA, R.: *Spisovný jazyk v dějinách české společnosti*. Praha 1982. 142 s.
- TRÁVNÍČEK, F.: *Historická mluvnice česká III. Skladba*. 2. vyd. Praha 1961. 201 s.
- VEČERKA, R.: *Staroslověnština*. Praha 1984. 231 s.
- ZIMEK, R.: *Расхождения между чешским и русским языками, вызванные историческим влиянием немецкого языка на чешский*. Opera Slavica 6/1996, č. 4, s. 1–9.
- ŽAŽA, S.: *K diferencím ve složení ruské a české slovní zásoby*. SP FFBU A 39, 1991, s. 49–56.
- *Специфические различия между чешским и русским языком в свете их сопоставления с немецким*. Slawische und deutsche Sprachwelt 1996, s. 237–245.
- *Сопоставление чешского языка с русским в свете влияния других языков*. Česká slavistika 1998. České přednášky pro XII. MSS v Krakově 1998. Slavia 67 (1988), seš. 1–2, s. 81–86.

К СОПОСТАВИТЕЛЬНОМУ ОПИСАНИЮ ЧЕШСКОГО И РУССКОГО ЯЗЫКОВ В СВЕТЕ ВЛИЯНИЯ ЛАТИНСКОГО ЯЗЫКА

Одним из важных факторов, действием которых можно объяснить некоторые различия между родственными языками, является влияние других языков, игравших роль в историческом развитии указанных сопоставляемых языков. На развитие чешского и русского языков оказали влияние и античные языки — греческий и латинский, причем ч. яз. находился под влиянием латинского в гораздо большей мере, чем р. яз., в результате чего в нем остались некоторые следы, которых в р. яз. нет.

Автор прослеживает влияние лат. яз. на ч. и р. яз. в разных сферах языка. В области звуковой реализации эти различия касаются лишь корреляции по твердос-ти/мягкости (*реституция* × *restituice*), ударения и долготы в латинизмах. Особую проблематику представляет область словарного состава, которой, однако, уделяется лишь ограниченное внимание; в ч. яз., напр., встречается около 400 латинизмов, которых в р. яз. нет. В сфере словообразования источником различий является неодинаковая мера возможности деривации в ч. и р. яз., ср. *země* > *území* × *земля* > *терри-тория*. Различия в области морфологии касаются склонения латинизмов, образования и употребления некоторых форм ч. и р. глаголов (страдательного залога, условного наклонения, плюсквамперфекта). Выразительны также различия в области синтаксиса, относящиеся к употреблению причастий, инфинитива, некоторых типов сложного предложения и порядка слов.

Stanislav Žaža
Ústav slavistiky
Filozofické fakulty MU
Arna Nováka 1
660 88 Brno

